

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
HERALD OF THE GEOGRAPHIC SOCIETY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

ГОДИНА 2001.
YEAR 2001.

Свеска 6
Volume 6

UDK:
339.923 : 061.1(4)

Проф. др Мићо Стојановић,
Угор Зекановић, проф. асист.

ОБЛИКОВАЊЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ КАРТЕ ЕВРОПЕ

Увод

У остваривању идеје "новог светског поретка", Европска унија има улогу креатора једне нове Европе чији је циљ јаче економско, војно и политичко осамостаљивање европског континента, првенствено у односу на Сједињене Америчке Државе, Русију, Кину и Јапан.

Европска унија је током свог развоја мијењала број чланица. Тако су је 1951. године, тада као Европску заједницу, сачињавале Белгија, Француска, СР Њемачка, Луксембург, Италија и Холандија, да би 1. јануара 1973. била формирана заједница деветорице, када су Данска, Ирска и Велика Британија постале чланице ове асоцијације. Грчка је овој заједници приступила у току 1981., а Шпанија и Португалија су својим приступањем 1986. године заокружиле заједницу дванаесторице. Ова организација је, такође, од оснивања мијењала и своје циљеве. Тако када је основана 1951. године, првенствени циљ је био да се стратешке индустрије угља и челика Француске и СР Њемачке удруже у једну организацију која ће бити отворена и свим другим европским демократијама за удруžивање. Међутим, у суштини циљ овог плана је био да се помире европске земље које су претходно учествовале у Првом и другом светском рату, и у којима су биле у непријатељствима и максимално иссрпљене.

Каснији циљеви су били да се процесима зближавања оформи европска федерација преко које би се ојачале економије западноевропских земаља чланица. Даљи развој ове организације поставио је циљеве везане за заједничку вајску политику, затим стварање европске валуте еки - данас евро, а у перспективи организовање заједничких европских војних формација, тј. снаге западноевропске уније - ЗЕУ, напосе, и јединствени европски наступ према другим државама, регионима и континентима (кад је у питању спољна политика). Данас то ЕУ већ дјелимично и чини, нарочито када су у питању војни односи. Европска унија знатно је ширла, и чини је 15 земаља чланица.

Мотиви генезе и развија Европске уније

Европска унија, у почетку Европска заједница, а потом Европска економска заједница, је првенствено замишљена као економска организација с

цијем да допринесе повећању даљег економског напретка и просперитета земаља чланица заједнице. С временом интеграције између европске "петнаесторице" достижу такав степен да се кроз низ година у оквирима Уније размишља и о могућностима војне организације (изван НАТО пакта), а нарочито чвршће политичке интеграције, јер је ниво, рушењем граница, међудржавних односа омогућио несметан проток људи, робе и капитала, а увођењем евра, као заједничке монете, приближио је ЕУ институцији Сједињених Европских Држава.

Идеја о уједињеној Европи (тзв. паневропској унији) доста дugo је стара. Захваљујући грофу Рихарду Нуденхоф-Калегрију и његовој идеји о "Сједињеним Европским Државама", 1922. основана је паневропска заједница. Први конгрес ове организације одржан је у Бечу 1926. године. Упркос добро сроченим и амбициозним плановима, те подршци утицајних људи, организација и разних кругова тога времена, овај покрет никада није добио масовну подршку, нити се наметнуо као реалан и озбиљан политички и економски чинилац. И 1928. године услиједио је нови покушај да се Европа организује у једно заједничко тијело, а иницијатор је овог пута био министар вањских послова Француске Аристид Бријан, који је заједно с њемачким колегом Густавом Стреземаном на једном засједању Лиге народа у Женеви предложио стварање Европске уније, а која би дјеловала у оквиру ове Лиге. Његов приједлог је предвиђао само тјешњу сарадњу европских држава, без уплитања у њихов унутрашњи суверенитет. Међутим, јак национализам и освајачки планови Њемачке још увијек нису омогућили историјску шансу да се ове и сличне идеје о сарадњи и миролубивом уједињењу европских држава у то вријеме остваре.

Послије Другог свјетског рата, на новим таласима институционализације ранијих идеја о европском јединству 1946. године у свом говору у Цириху, британски ратни предсједник владе Винстон Черчил, истакао је корисност стварања "Уједињених Европских Држава". Тако се већ 1948. родио нови паневропски покрет за мир, а из тог покрета директно настају економске групације и међународне организације као што су ЕЕЗ – Европска економска заједница (1958) са сједиштем у Бриселу, те на регионалном нивоу ЕФТА – Европско удружење за слободну трговину (1960) и ОЕЦД – Организација за економску сарадњу (1961).

Од свих организација ЕУ представља најуспјешнији примјер унутаревропске економске, институционалне и политичке организације. (Не треба искључити да гро НАТО - пакта као војно-политичке организације чине европске државе). Европска унија треба да се супротстави огромном природном богатству и пространству Русије и америчког континента, а и радном фанатизму Јапанаца, те на овај начин старом континенту врати некадашњи планетарни примјат културног, економског и политичког престија. С обзиром да ЕУ чине државе сличног друштвено-политичког система и приближних развојних потенцијала, али и различитих географских величина, (са великим и малим бројем становника) специфичне друштвене историје, географским положајем, поставља се питање који су то политички, психолошки и други моменти повезали и уједињили у европску интеграцију Француску, Њемачку, Белгију, Холандију, Луксембург, Италију, Данску,

Велику Британију, Ирску, Грчку, Шпанију, Португалију, Финску, Шведску и Аустрију.¹

Француска – је губитком колонија изгубила политички, економски и културни утицај у свијету. наиме, Париз је схватио да неће бити јефтиних сировина из прекоморских територија. Зато је тражила нова рјешења која ће поново ојачати њене позиције у Европи па и у свијету.

Премда једна од побједница у Другом свјетском рату, Француској је било јасно да ће се Њемачка релативно брзо опоравити од ратне катастрофе и зато јој је, умјесто неке "нове" конфронтације, предложила сарадњу, која ће послије рата представљати симболично "помирење европских народа". Сарадња ће између ове двије земље временом постати нека врста интеграције. Ове прве интеграције довешће до рађања ЕЕЗ, а улога државника Де Гола и Аденаура у процесу изналажења заједничких интереса између Француске и Њемачке остаће као доказ демократичности и политичке луцидности.

Деветог маја 1950. године тадашњи министар вањских послова Француске изложио је храбар план да се виталне индустрије угља и челика Француске и СР Њемачке удруже у организовану и отворену сарадњу. Крајњи циљ је, између осталог, био да се помире не само ове двије државе које су били противници у два свјетска рта, већ да се формира европска федерација. Тако је 1951. године потписан Париски уговор који је значио почетак прве од три ЕЗ – Европска заједница за угљ и челик. Овај потез је био изразито успјешан; за првих пет година трговина угљем и челиком је порасла за 129%. Ово је навело шест земаља да овај принцип примјене на целокупну привреду. Преговори су крунисани потписивањем уговора у Риму 1957. са чиме је почела да функционише ЕЕЗ, као и Европска заједница за атомску енергију (ЕУРАТОМ), за постпешивање употребе нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе у Европи.

Римским уговором створена је царинска унија, укинуте су квоте и остала ограничења трговине између земаља чланица.

СР ЊЕМАЧКА – се може посматрати на два начина, прије уједињења са Источном Њемачком и послије уједињења. Прије уједињења СР Њемачка је са Француском главни покртач за стварање ЕУ. Оптерећена тешким историјским наслеђем. СР Њемачка је кроз институције НАТО-а и још неке европске организације покушала да разбије психолошку баријеру, која је одвајала Њемачку и Нијемце од других Европљана. Многи кредити које је као чланица НАТО добила од САД, учинили су ову земљу најразвијенијом западног политичког система. Стога су се појавиле сумње да ли ће прејака Њемачка (нарочито послије уједињења) бити заинтересована за европску творевину. Многе земље су посумњале у искреност Њемачке. Међутим, до сада се то дјелимично показало као оправдано, али основни разлог треба видjetи у томе што је Нијемцима већ било постало тијесно у Њемачкој, па јој је европски модел заједништва "петнаесторице" био апсолутно потребан.²

Ништа мање подозрења није било према уједињеној Њемачкој. Својим географским положајем Њемачка је и економски и политички усмјерена

¹ Због ограниченог простора за овај текст изложићемо мотиве само неких земаља за улазак у европску интеграцију.

² М. Стојановић: Нијемцима опет у Њемачкој тијесно, Б. Лука, 2000. стр. 67.

према истоку европског континента, наравно, више него друге западноевропске државе. То је за привреду Њемачке, стварио, огромно тржиште. Постоје сумње да би се посебно удржиле Француска и Њемачка у једну посебну организацију - државу, звана Фраманија, што се сматра закулисном тајном игром у ЕУ, што би био преседан.³

И земље ван ЕУ, које настоје да уђу у ову интеграцију плаше се да ће им бити то онемогућено великим политичким утицајем Њемачке, што би имало за циљ стално "држање" отвореног источног тришта европског континента за производе са Запада, првенствено из Њемачке. Међутим, све ће зависити од "европске архитектуре" како ће се Њемачка у наредном периоду понашати у ЕУ.⁴

ДАНСКА – је са географског становишта велика, али и мала земља. Ако се узме да Гренланд и Фарска Острва признају администрацију Копенхагена, онда је то врло велика држава. Али због климе, економски и политички живот је сведен на мали дио копна између Њемачке и Скандинавије.

Гледано шире, Данска никада ни политички, ни економски, ни бројчано није могла парирати великим сусједу Њемачкој. Зато се Данска дијелом окреће скандинавској политици. То јој је омогућило да изгради висок стандард и постане земља економског благостања.

Данска је економским и политичким уговорима повезана са Скандинавијом, као и западном Европом (чланица НАТО и налази се у ЕУ). Међутим, суочена са економски јаком Шведском и још јачом Њемачком, осећала се у "специфичној изолацији" из које је тежила да изиђе. Тако се 1973. године укључила у ЕЕЗ. Оваква политика и економска одлука Данске проистекла је због суштинских разлика економских организација ЕФТА и ЕЕЗ. За разлику од ЕЕЗ, ЕФТА није имала претензије око политичког обједињавања чланица, нити економску интеграцију овог подручја. Дакле, у питању су биле спољнополитички интереси, без којих би Данска била у подређеном положају у Европи. Уласком у ЕЕЗ она је добила политичку и економску заштиту, с једне стране, а, с друге, отворене су јој економске перспективе за дужи период. Сматра се да је Данска повукла разумне потезе. Јер, приступањем ЕЕЗ обезбиједила је своје присуство у Европи.⁵

ИТАЛИЈА – поразом у Другом свјетском рату биле су јој одузете колоније. Срушена земља није могла развијати нормалан привредни живот. Престала је бити војна сила. У међународној политици није имала приступа до формирања НАТО, 1949. године. Уласком у ЕЗ, Италија је превазишла своју изолацију и укључила се у европске интеграционе процесе. Овим јој омогућено добивање кредита од европских земаља, а нарочито од САД.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА – учешћем у Другом свјетском рату због изнурености, и ако је била побједница у рату, није имала утицаја на свјетске токове. Ту улогу је имала само формално у ОУН. Изгубила је и велики дио својих колонија, име су умањене сировине из прекоморских земаља. Међутим, криза Велике Британије услиједила је прије другог свјетског рата давањем

³ М. Стојановић: Фраманија – земља сутрашњице, Српске земље и свијет, ГД РС, Б. Лука, 2001, стр. 6-8.

⁴ М. Стојановић: Нијемцима опет у Њемачкој тијесно, Б. Лука, 2000. стр. 77.

⁵ Касније ће Шведска и Аустрија, које су као неутралне земље давале снажан печат ЕФТИ, приступити ЕУ.

аутономија својим колонијама. Стварањем доминиона формиран је комонвелт. И то јој је помогло да остане само дијелом свјетске силе. Међутим, због ратне исцрпљености, од повјериоца постаје дужник. Дугови су били велики па је морала дизати нове кредите, ли тражити и смањење дугова. Увоз је био већи од извоза. Са оваквим стањем је престала бити велика и утицајна земља. У консталацији оваквих међународних односа и због све већег слабљења, Велика Британија приступа 1973. године ЕЕЗ.

ХОЛАНДИЈА, БЕЛГИЈА и ЛУКСЕМБУРГ – као територијално и демографски мале земље, у окружењу јаких земаља, међу првима су биле иза ЕЕЗ и то су остале до успостављања ЕУ.

Захваљујући повољностима које нуди ЕУ европским земљама, без обзира на проблеме који су присутни, опредијелило је и Ирску, Шпанију, Португал, Грчку, Финску, Шведску и Аустрију да се укључе у ову интеграцију.

Геополитичке назнаке ЕУ

Европска унија има низ геополитичких назнака које карактеришу једну државу.

Прво, ЕУ је географски конституисана на јасно одређеној територији;

Друго, ЕУ има свој парламент чије је сједиште у Стразбуру (Француска);

Треће, границе ЕУ су ограничени спољним границама чланица Уније према земљама које нису у интеграцији;

Четврто, ЕУ има институцију вањских послова оличена у високом представнику за вањске послове (Хавијер Солана);

Пето, царински послови су уређени тако да националне државе не осправљају прелаз и кретање робе у оквиру ЕУ; тј. роба која уђе у ЕУ даље не подлијеже царинању без обзира које националне границе прелазила;

Шесто, ЕУ има неку врсту владе оличене у савјету предсједавајућег министра (Проди из Италије);

Седмо, оружане снаге су јединствене, изражене у НАТО – пакту (без обзира што су чланице САД и Канада) на челу са британским министром Робинсоном, а са командом у Бриселу;

Осмо, заједничка валута за ЕУ је **евро** који је већ у оптицају и према којем се односе и друге земље са својим валутама. (Нема више француског франка, њемачке марке, холандског гулдена аустријског шилинга, шпанског пезоса, данске круне, италијанске лире...);

Девето, све националне државе су сагласне за укидање смртне казне.

На крају треба додати да чланице, без обзира на пренесени дио суверенитета на ЕУ, даље преговарају да се максимално пренесе њихов интегритет при чему би се заокружила институција "Сједињених Држава Европе".

Проширење ЕУ

Чланство у ЕУ затражило је 10 земаља бившег источног блока и Кипар. Међутим, њихов улазак условљен је спровођењем реформи предвиђених "удрженим партнерством" прије него што буду примљене. Реформе су неопходне у свим земљама, а оне се односе на: 1) јачање административних структура, 2) смањење корупције и организованог криминала и 3) поштовање контроле на спољним границама.

Приликом уласка у ЕУ постављени су оштри услови, појединачно за сваку земљу. У том смислу су, према политичким и економским приликама земље кандидати подијељене у двије групе.

У прву групу за пријем омогућено је: 1) **Естонији**, под условом да смањи инфлацију и осигура права руске мањине, 2) **Пољској**, претходно мора да смањи производњу угља и челика и оживи пољопривреду, 3) **Чешкој Републици**, мора да преструктурише индустрију челика и реформише прописе у банкарству, 4) **Мађарској**, треба да реформише здравствену заштиту и смањи субвенције у државном сектору, 5) **Словенији**, дужна је и да измијени закон о имовини (посебно за страно власништво) и пријемни закон о ВАТ – у и 6) **Кипру**, мора да укине подјелу између грчког југа и сјевера који је окупирала Турска.

"Други талас" потенцијалних чланица за пријем у ЕУ чинило би следећих пет држава бившег Варшавског уговора: 1) **Летонија**, с тим да спроведе земљишне реформе (имовинска права) и да осигура права руске мањине, 3) **Литванија**, мора да преструктурише банкарски систем, да поштрава регулative у приватном сектору и да затвори нуклеарне реакторе из совјетске ере, 3) **Словачка**, за пријем би морала да гарантује право на језик мађарској мањини и затвори реакторе из времена Совјетског Савеза, 4) **Румунија**, под условом да заштити право РОМА и приватизује банке и 5) **Бугарска**, би такође морал да затвори нуклеарне реакторе који су грађени у времену ВУ, да приватизује банке и да заустави пиратску продукцију ЦД-а.

Заправо, да и нека земља стекла право на кандидатуру за пријем у ЕУ мора да прође кроз тзв. Процес придруживања, чији је крајњи дomet потписивање Споразума о придруживању.⁶

Да би уопште могле да започну преговоре о склapanju Споразума, земље аспиранти морају да се пред Европском комисијом докажу у низу подручја, на примјер владавина права, демократији, слободи медија, слободни избори итд. И тек пошто се Европска комисија увјери у задовољавању свих услова потребних за закључивање Споразума, слиједи потписивање Споразума.⁷

Закључак

Земље Европске уније су кроз низ година створиле солидну основу за стварање европске државе. Без обзира на екстремне десничарске снаге у Француској, Холандији, Италији и још понегде, које се противе све чвршћој интеграцији Европе, ЕУ има перспективу, односно на помогну је европска држава.

⁶ У случају земаља југоисточне Европе (Албанија, Хрватска, Босна и Херцеговина, СР Југославија и Македонија) овај случај је нешто другачији него што је био случај са десет централно и источноевропских земаља од којих се многе већ цијелу деценију настоје приклучити Унији, а некима би то требало наредних година да успије. Дакле, у случају земаља из наше регије говоримо о Процесу стабилизације и придруживања, док се споразум зове Споразум о стабилизацији и придруживању.

⁷ Што се БиХ тиче, за њу је Европска комисија 2000. године прописала документ са 18 услова из Мапе пута. (У штампи се истиче да је БиХ испунила око 90% предвиђених услова).

ЛИТЕРАТУРА

1. М. Стојановић: Политичко-географски и геополитички аспекти глобализације савременог свијета, Графомарк, Лакташи, 1999.
2. М. Стојановић: Нијемцима опет у Њемачкој тијесно, Удружење дефендолога РС, НИУ "Ослобођење", Бања Лука, 2000.
3. М. Стојановић,
И. Зекановић: Фраманија – земља сутрашњице
- Пројект између политике, фантастике и европске стварности –
Српске земље и свијет 20/2001. ГД РС Бања Лука.
4. Војна енциклопедија књ, 1, ИИ изд. РВЕ, Бгд, 1972.
5. М. Бјеловитић: Европа послије слома социјалистичког државног система, Српске земље и свет 1/1994. ГД РС Бања Лука.
6. Ђ. Марић: Европска унија (ЕУ), Српске земље и свет 9/10/1997. ГД РС Бања Лука.
7. Гласник напретка, Сарајево 32/2002.
8. Часопис: Српске земље и свијет..., Међународна политика 1080/2001.
9. Штампа: Политика, Глас српски...
10. Интернет; WWW. sipri. COM. (Међународни институт за мир).
11. Нова Ларусе енциклопедија, ЈРЈ, Земун, 1999.